

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за придобиване на образователната и научната степен „доктор“

Автор на дисертационния труд: Анета Стоянова Атанасова,
магистър, преподавател по български и немски език
в Центъра за езиково обучение, физическо възпитание и спорт
към Медицинския университет – София

Тема на дисертационния труд: „Глаголната система в българските
граматики на немски език от втората половина на XIX и първата
половина на XX век

Рецензент: Борис Димитров Парашкевов, проф. д-р,
СУ „Св. Климент Охридски“, пенсионер

Настоящата рецензия е изготвена съгласно заповед № 74 от 15.06.2016 г. на Директора на Института за български език при БАН и въз основа на решенията на Научния съвет на ИБЕ (Протокол № 8/13.06.2016 г.) за утвърждаване състава на журито по научната защита, взети на първото заседание на журито от 27.06.2016 г.

Последното обсъждане на дисертацията се проведе на 21 март 2016 г. Темата, възложена от проф. д.ф.н. Владко Мурдаров, е разработена от магистър Анета Атанасова в статуса ѝ на редовна докторантка по специалност Български език към Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН, секция „Български език“, в периода 2007-2010 г. Изборът на темата е бил продиктуван от системното проучване историята на българската граматична наука. Приносното в случая е изследването не просто на граматичните описания, създавани от български автори през посочения период (от пионерските пособия на Иван Богоров, Йоаким Груев, Иван Момчилов до „Основна българска граматика“ на Любомир Андрейчин), а успоредното разискване на тази проблематика от гледище на немскоезични или ползващи немския език автори отчасти в контекста на балканските езици. Задачата е била сведена до най-проблематичната част на българската граматика – нейната глаголна система, интерпретирана в шест подбрани от докторантката немскоезични граматика. Така като обект или предмет на изследването (разграничаването между обект и предмет в увода към дисертацията намирам за изкуствено и нелогично) се оформят категориите залог, вид, време и наклонение на българския глагол в шестте български граматика на немски език, публикувани в периода 1852-1940 г. Целта на работата е формулирана съвсем ясно: след представяне на глаголната система в шестте граматика да се определи мястото им в граматическата традиция и приносът им в развитието на науката за българския език чрез решаването на пет

основни задачи, изложени на стр. 10. Посочената справка за използването на 185 литературни източника е предпоставка за запознаването на авторката с научната литература по изследваните проблеми и залог за професионалната ориентираност на изследването. В методическо отношение за основни подходи в дисертацията са избрани описателно-аналитичният и обобщителният метод, тоест централно място в нея е посветено на описанието и анализа на глаголните категории в шестте български граматика на немски език.

Дисертационният труд с обем 316 компютърни страници съдържа две глави и заключение. Както отбелязва докторантката, в първа глава на дисертацията са представени събраните от нея сведения за граматичната и българистичната дейност на авторите и за обстоятелствата около появата на техните български граматика със съответната им периодизация. Във все още пространен обем (стр. 37-98) са изложени доста подробно биографични и творчески данни за авторите и за съдбата на граматиките, оценяват се техните достойнства за времето си. Отбелязва се, че българският език е бил роден само за Антон и Драган Цанкови и Димитър Гаврийски, тоест за създателите на първата и на последната от шестте граматика. За останалите автори – Франтишек Хлеборад, Франтишек Вимазал, Адолф Щраус и Имре Дугович, Густав Вайганд – той е чужд. Сред шестте граматика тази на Г. Вайганд се определя като първата немска научна практическа граматика на българския език. В дисертацията се приема тезата, че шестте написани на немски език български граматика очертават една линия в процеса на изследването и описанието на нашия език. Като се вземе предвид и ролята на родоначалника на старобългаристиката през XIX в. Аугуст Лескин, тези практически помагала фактически възникват успоредно с автохтонните граматика на българския език, така че тяхното наличие очертава историографския им влог в българската граматична наука.

Основната част на изследването е съсредоточена във втора глава на дисертационния труд, където чрез представяне на категориите залог, вид, време и наклонение е обхваната глаголната система в шестте немскоезични български граматика през посочения период. Четирите глаголни категории са разгледани във всяка граматика поотделно. Този начин на процедиране е позволил на докторантката по отношение примерно на залога да обобщи, че българските граматика на немски език от втората половина на XIX в. разкриват сравнително единна концепция за него – деятелен и страдателен залог, като само Фр. Хлеборад обособява и среден залог, образуван с наречените от него неутрални глаголи като *смея се*, *надея се* (стр. 111). Подобна картина се установява за граматиките от началото на XX в. Относно деликатната категория вид на глагола се посочва, че в

граматиките до края на XIX в. почти навсякъде свършеният и несвършеният вид заемат надредна позиция спрямо начините на глаголното действие (стр. 151). Едва при Г. Вайганд (редом с Болийо и Щепкин) проличава относително по-добро представяне на видовете на българския глагол, отбелязано изрично от Л. Андрейчин (стр. 152). Г. Вайганд и Д. Гаврийски първоначално възприемат немското означение *Aktionsart* (собствено вид на глаголното действие) за означаване на вида на българския глагол, след което пристъпват към основното подразделяне на свършен и несвършен вид. Описанията на темпоралната система установяват дори и в граматиките до 40-те години на XX в. отклонения от все още изгражданата нормативна граматика на българския език. Пъстрота се наблюдава и при категорията наклонение, където Вайганд и Гаврийски например допускат преплитане на категориите време и наклонение.

В заключението (стр. 289-300) фактически се резюмират установените интерпретации на четирите глаголни категории в шестте практически немскоезични граматики. Накрая в шест точки авторката посочва обективно по моя преценка свои научни приноси при изпълняването на изследователските задачи, напр. съпоставителното представяне на шестте граматики чрез проследяване на приемствеността в техните описания както помежду им, така и спрямо възрожденските граматики на българския език в сферата на глаголната система.

Редно е да се добави, че за мнозина българи и българисти разработката хвърля светлина към едно феноменално обстоятелство: към края на възрожденския период, когато се издават първите пособия за чуждоезиковото обучение у нас, неколцина българи и чуждестранни слависти се заемат с описването и осветляването на българската граматика за владеещи немския език лица, които се интересуват от естеството на българския език на фона на другите славянски езици. В общи линии може да се отбележи, че с нов похват и с нова информация в работата се разкриват съществени страни на съществуващи вече научни проблеми. Ето защо бих препоръчал да се помисли за издаването на дисертацията, но с оглед на значителния ѝ обем желателно би било авторката да изготви компендиум на постигнатите резултати, за да може по по-непринуден начин да запознае научната общественост с тях.

В стегнат вид авторефератът дава възможност в настоящия момент да се придобие добра представа за структурата на изследването, за подхода към неговия предмет и за ретроспективното вникване в глаголната проблематика на нашия език. Тук научните приноси са сведени до четири, третият обаче е нелогичен и налага преоформянето му може би в посока *Приносен характер има*

описанието на българския глагол в изследваните шест български граматики, написани на немски език.

Посочени са пет публикации по темата на дисертацията, които по същество са кратки съобщения, посветени на темпоралната система и на вида на българския глагол.

Обобщено за дисертационния труд и неговата авторка може да се каже, че чрез него действително е установено реалното място на шестте немскоезични описания на българския език и неговата глаголна система в историята на граматическата ни мисъл. Обстоятелството, че докторантката е българистка с германистично образование, показва колко плодотворна може да бъде дейността на абсолвенти със завършено интердисциплинарно обучение. С оглед на изложените дотук положителни страни на изследването убедено предлагам на почитаемото жури на магистър Анета Стоянова Атанасова да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

Август 2016 г.

Рецензент: